

Бүлэг сэдэв: Монгол аман яруу найраг

МОНГОЛ АМАН ЯРУУ НАЙРАГ ЕРӨӨЛ, МАГТААЛ

8 дугаар ангийн уран зохиолын хичээлийн агуулгыг дараах байдлаар схемчилж болох юм.

“Монгол аман яруу найраг” бүлэг сэдвийн хүрээнд гэрийн ерөөл, магтаал /морь, бөхийн цол/ “Эрийн сайн Хан Харангуй” баатарлаг туулийг үзэж судлах ёстой.

Агуулгын товч тайлбар:

Ерөөл:

Аливаа баяр ёслол, хурим найрын үед ирээдүйн аз жаргал, сайн сайхныг бэлгэдэн хэлдэг зан үйлийн уран шүлэглэл.

Магтаал:

Магтаал нь монгол хүний бэлгэдэх сэтгэлгээ, үгийн ид шидэд итгэх үзлийн илэрхийлэл байдгаараа онцлог. Монгол бөхийн цол, хурдан морины цол нь магтаалын нэг өвөрмөц хэлбэр.

Ерөөл магтаал нь магтан бахдах өнгө аястай, тоочин дүрслэх аргаар бичигддэг бэлгэдэх сэтгэлгээгээр нэн баян аман зохиолын төрөл юм.

СЭДЭВ: ЗОХИОЛЧИЙН ҮГ СОНГОЛТ, УРАН ДҮРСЛЭЛИЙН УЧИР ХОЛБОГДЛООР ДАЛД УТГЫГ /ерөөл, магтаал/ТАЙЛАН ТАЙЛБАРЛАХ

Суралцахуйн үр дүнгийн үнэлгээний шалгуур: Уншсан зохиолын агуулга, дэвшүүлсэн асуудлын талаар мэдэрч, тусгаж авснаа илэрхийлэхдээ үг хэллэг, уран дүрслэл, эшлэл ашиглан сэтгэл татахаар ярьж чаддаг.

7 дугаар ангид уран дүрслэлээс адилтгал, амьдчилалыг үзсэн. Туульсын аман яруу найраг тэр дундаа ерөөл магтаалд ёгтлол, өгөөдөл хэрэглэгддэггүй. Хошин шог зохиолд түлхүү хэрэглэдэг. Тэгэхээр 7 дугаар ангид үзсэн адилтгал дээр суурилж, 9 дүгээр ангид үзэж судлах бэлгэдлийн суурь болгох үүднээс даалгаврыг боловсруулах нь зүйтэй болов уу. Даалгаврыг мөн гурван түвшинд боловсруулж үзье.

Суурилах зохиол: Гэрийн ерөөл, Гэр мялаах үг, Морины цол, Бөхийн цол

2 дугаар түвшин: Уран дүрслэлийг зохиолд хэрэглэсэн учрыг тайлбарладаг

1	Сурагчийн овог нэр:.....	Эхэлсэн....онсар.....өдөр.....цаг Дууссан....онсар.....өдөр.....цаг
---	-----------------------------------	--

Ажлын хуудас-1.

Зорилго:	Уран дүрслэл хэрэглэсэн учрыг тайлбарлаж байгааг илрүүлэх	
Дасгал-1.	Дараах үгийн утгыг хам сэдвийн хүрээнд тайлбарлаарай.	
Алхам-1. Үгийн утгыг хам сэдвийн хүрээнд тольчлон тайлбарлаарай.		
<ul style="list-style-type: none"> • Тагнай-..... • Далай-..... • Гурамсан-..... • Хуйв-..... • Хур/сүүл/-..... • Хуй/торго/-..... • Хунз/цай/-..... • Ховд/цэмбэ/-..... 		
Алхам-2. Дээрх тайлбарласан үгсээсээ олны утгы илэрхийлсэн үгийг түүж бичээрэй.	Алхам-3. Бөхийн цол дахь “Хурц гарамгай Хурдан шаламгай Баатар зоригт Бадрангуй хүчит” гэсэн нь ямар дүрслэх хэрэглүүр вэ?	
Алхам-4. “Уран тагнай хаяавчтай Далай цагаан дээвэртэй” хэсэгт тагнай, далай гэсэн хоёр үгийг яагаад хэрэглэсэн гэж бодож байна вэ?	Алхам-6. “Түрүү морины цол”-ны Заан дөрвөн соёог яралзуулсан Заамал зургаан хүзүүг сунгасан ... Туулай сайхан зоог хотолзуулсан Тураг сайхан биеийг холбилзуулсан Шашир сайхан дэлийг сагсалзуулсан Шанам сайхан сүүлийг самбалзуулсан... гэсэн хэсэг дэх тодруулсан дүрслэлийн утгыг тайлбарлаарай <ul style="list-style-type: none"> • • • • Ямар дүрслэх ур маяг вэ? Яагаад?	
Алхам-5. “Гэр мялаах үг” дэх “Барьсан газрыг шинжилж Баруун зүүн талаас нь харвал Барс арслангийн шинжтэй Байр байдлыг нь харвал Бадамлянхуа цэцэг шиг...” гэдэгт байгаа уран дүрслэл нь аль вэ?		

3 дугаар түвшин. Уран дүрслэлийн учир холбогдлоор далд утгыг тайлбарладаг.
Ажлын хуудас-2.

Зорилго	Уран дүрслэлийн учир холбогдлоор далд утгыг тайлбарлаж байгааг илрүүлэх	
Дасгал-1.	Зохиолын үг, эшлэлүүдийн далд утгыг тайлбарлаарай.	
Алхам-1. Төвөд үгсийн бэлгэдэл нь юу болохыг бичээрэй.		
<ul style="list-style-type: none"> • Хорол-..... • Норов- • Нацаг -..... • Бадмаанямбуу - 		
Алхам-2. Бэлгэдлээр ямар далд утга илэрч байгааг таамаглан тайлбарлаарай.		
.....		
Дасгал-2. “Гэр мялаах үг”-ийн далд утгыг тайлбарлаарай.		
Алхам-1. Гэр мялаах үг”-ийн ...Төр засаг нь төмөр хүрээ мэт батжиж Төрсөн бид нар нь хаврын цэцэг мэт дэлгэрч байхын Үүрдийн сайхан ерөөлийг өргөө... гэсэн хэсгээс дүрслэх ур маяг бүхий үгийг ялган бичээрэй.	Алхам-2. Алхам-1-ээс ялган бичсэн үгийн далд утгыг тайлбарлана уу.	
Дасгал-3. “Бөхийн цол”-оос авсан эшлэлийн далд утгыг тайлбарлаарай.		
Алхам-1. “Олон түмний дундаас онцгойлон шалгарсан Бүхний тэргүүн , бөхийн манлай Идэр залуу аварга аа” эшлэлийн онцолсон үгийн утгыг тайлбарлаарай.	Алхам-2. Алхам-3 дахь эшлэлийн далд утга нь юу вэ?	
Алхам-3. “Гэрийн ерөөл” дэх Цаанаа чамин хээтэй Наанаа нанжин хээтэй гэсэн эшлэлийн онцолсон үгийн утгыг тайлбарлаарай. <ul style="list-style-type: none"> • • 	Алхам-4. Зохиолч яагаад намгүр хадгийг сонгосон бэ? Энэ нь чамин, нанжин гэсэн хоёр үгтэй хэрхэн холбогдох вэ?	

3

Сурагчийн овог нэр:.....
.....

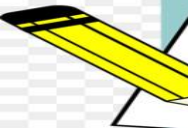
Эхэлсэн...он ...сар...өдөр...цаг
Дууссан...он ...сар...өдөр...цаг

4 дүгээр түвшин: Зохиолчийн үг сонголт /онцлог/, уран дүрслэлийн учир холбогдлоор далд утгыг тайлбарладаг

Ажлын хуудас-3.

Зорилго	Үг сонголт, уран дүрслэлийн учир холбогдлоор далд утгыг тайлбарлаж байгааг илрүүлэх	
Дасгал-1. “Түрүү морины цол”-д тоочин дүрсэлсэн үгүүдийг хэрэглэсэн учрыг тайлбарлаарай.		
<p>Алхам-1. Шүлэгт юуг тоочин дүрсэлсэн байна вэ? Тоочин дүрслэхэд үйл үг ямар үүрэгтэй орсон байна вэ?</p> <p><i>Заан дөрвөн соёог яралзуулсан</i> <i>Төө сайхан чихийг солбилзуулсан</i> <i>Туулай сайхан зоог хотолзуулсан</i> <i>Тураг сайхан биеийг холбилзуулсан</i> <i>Шашир сайхан дэлийг сагсалзуулсан</i> <i>Шанам сайхан сүүлийг самбалзуулсан</i> <i>Эрчимт дөрвөн туурайг жирэлзүүлсэн</i> <i>Эрдэмт дөрвөн хөлийг гялалзуулсан</i></p> <p>..... </p>	<p>Алхам-2. Шүлэг дэх үйл үгийг үгийн бүтцээр задлаарай.</p> <p>Яралзуулсан=..... Солбилзуулсан= Хотолзуулсан=..... Холбилзуулсан=.....</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-top: 10px;"> <p>Алхам-3. Дээрх үйл үгэнд ямар утга илэрч байна вэ? Энэ нь уншигчдад юуг мэдрүүлж байна вэ?</p> <p>..... </p> </div>	
Дасгал-2. “Түрүү морины цол”-ны энэ хэсгээс юу мэдрэгдэж байна вэ?		
<p>Алхам-1. Шүлгийн энэ хэсгээс юу харагдаж, юу сонсогдож байна вэ?</p> <p><i>Заан дөрвөн соёог яралзуулсан</i> <i>Төө сайхан чихийг солбилзуулсан</i> <i>Туулай сайхан зоог хотолзуулсан</i> <i>Тураг сайхан биеийг холбилзуулсан</i> <i>Шашир сайхан дэлийг сагсалзуулсан</i> <i>Шанам сайхан сүүлийг самбалзуулсан</i> <i>Эрчимт дөрвөн туурайг жирэлзүүлсэн</i> <i>Эрдэмт дөрвөн хөлийг гялалзуулсан</i></p> <p>..... </p>	<p>Алхам-2.Тоочин дүрслэхдээ ямар дарааллыг баримталсан байна вэ? Энэ нь морины цол тогтоох болон уншихад хэр нөлөөлөх вэ?</p> <p>..... </p>	
Дасгал-3. Шинэ байрны цайллаганд ирээд ерөөл айлдаарай.		
<p>Алхам-1. Хаалгыг хэрхэн ерөөх вэ?</p> <p>..... </p>	<p>Алхам-2. Цонхыг хэрхэн ерөөх вэ?</p> <p>..... </p>	
<p>Алхам-3. Шалыг хэрхэн ерөөх вэ?</p> <p>..... </p>	<p>Алхам-4. Абажурыг хэрхэн ерөөх вэ?</p> <p>..... </p>	

Сэдэв: Монголын “Эрийн сайн Хан Харангуй” баатарлаг туужийг уншиж, хам сэдвийн хүрээнд мэдэрч тусган хүлээн авах

Баатарлаг тууль: Аман зохиолын хамгийн том хэлбэр. Баатарлаг тууль нь :

- Үлгэр өгүүлэмжтэй байдаг.
- Ид шидийн гэмээр зүйл ихтэй.
- Хэтрүүлэг ихтэй
- Гол баатрууд нь ер бусын сайхан сэтгэлтэй байдаг.
- Гол баатрууд нь сайн үйлийн төлөө зүтгэн тэмцэгч байдаг.
- Хэргис хэрцгий муу үйлийн эзнийг номхотгон түвшитгэгч нь гол баатар л байдаг
- Ард иргэдийг амаржуулан жаргаагч нь ч гол баатар байдаг зэрэг олон онцлог шинжтэй..

Суралцахуйн үр дүнгийн үнэлгээний шалгуур: Уншсан зохиолын агуулга, дэвшүүлсэн асуудлын талаар мэдэрч, тусгаж авснаа илэрхийлэхдээ үг хэллэг, уран дүрслэл, эшлэл ашиглан сэтгэл татахаар ярьж чаддаг.

2 дугаар түвшин: Уншсан зохиолын агуулга, дэвшүүлсэн асуудлын талаар мэдэрч, тусгаж авснаа илэрхийлэхдээ зохиол дахь үг хэллэгийг ашиглаж ярьдаг.

Ажлын хуудас-4.

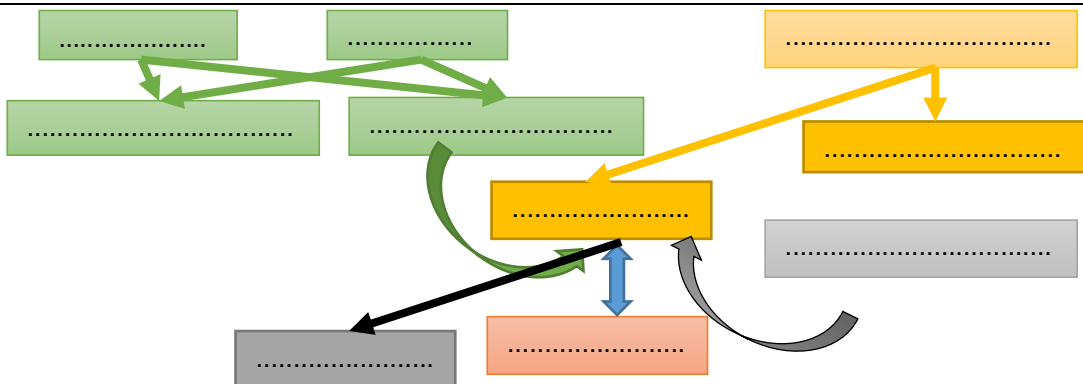
Суурилах зохиол: Эрийн сайн Хан Харангуй

Зорилго	Туулийг уншиж, тусган хүлээн авч байгааг илрүүлэх
Дасгал-1. Туулийн агуулгыг хурааж, богино үлгэр маягаар бичээрэй.	
Алхам-1. Туулийн агуулгыг үйл явдлын дарааллын дагуу хурааж бичээрэй.	
№	Хураасан нь
1	Үлгэрлэвэл: Эрт урьдын цагт Эрийн сайн Хан Харангуй нэртэй хүү байжээ
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	

Дасгал-2. Хураасан хэлбэрээ туулиасаа дэлгэрүүлж бичээд, туулийн онцлог шинжийг тайлбарлаарай.

№	Дэлгэрүүлсэн нь
1	... Газартай гацалдан төрсөн Тэнгэр нартай тэрсэлсэн төрсөн Төрсөөр төр улсаа алдаагүй Гарсаар газар усаа алдаагүй Долоон насандаа доргилон төрсөн Долоон их байрыг эвдэн төрсөн Эрхийтэнд авталгүй Эгэмтэнд дийлдэлгүй Эрийн эрдэм төгссөн Эрийн сайн Хан Харангуй гэж байжээ.
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	
11	
12	
13	

Дасгал-3. “Эрийн сайн Хан Харангуй” туулийн дүрүүдийг дараах хүснэгтэд нөхөж бичээрэй.

Дасгал-4. Туульд ямар асуудал дэвшүүлснийг тайлбарлаарай.	
Алхам-1. Туульд дэвшүүлсэн асуудал нь юу вэ? А. Морь хүн хоёрын салшгүй холбооны тухай. В. Эр хүний биеийн хүч, эрэмгийн зоригийн тухай. С. Харгис муу үйлийг номхотгож, тайван амьдралыг буй болгож байгаа тухай D. Эрчүүдийн шударга өрсөлдөөний тухай E. Үнэнч нөхөрлөлийн тухай	Алхам-2. Сонгосон хариултынхаа яагаад гэдгийг тайлбарлана уу.

3 дугаар түвшин. Зохиолд дэвшүүлсэн асуудал болон тусган хүлээж авсан зүйлийн талаар ярихдаа зохиолын үг хэллэг, уран дүрслэл ашиглаж сонирхол татаж, сэтгэлд хүрэхээр ярьдаг. *Ажлын хуудас-5.*

Зорилго	Тусган хүлээн авсан зүйлийнхээ талаар зохиолын үг хэллэг, уран дүрслэл ашиглан ярьж/бичиж/ байгааг илрүүлэх	
Дасгал-1. Туульд дүрслэгдэж байгаа зүйлүүдийг тоочин, хэрхэн дүрсэлснийг нөхөж бичээрэй.		
Алхам-1. Туульд нэг гарал угсааны хэдэн үеийн хэн хэн гэдэг баатрууд гарч байна вэ? Хэдэн үе: Баатруудын нэр:	Алхам-2. Баатруудыг туульд хэрхэн дүрсэлсэн байна вэ?	
Алхам-3. Ямар учир шалтгааны улмаас Эрийн сайн Хан Харангуй Агь буурал хааныхыг зорин явдаг вэ? Тэр нь ямар ёс заншил вэ? 1. 2.	Алхам-4. Ид шид бүхий өгүүлэмж ямар дүртэй уялдаж гарч ирдэг вэ? Өөрт сонирхолтой санагдсан хоёр өгүүлэмжээс бичнэ үү. 1. 2.	
Дасгал-2. Туулийн баатруудын шударга өрсөлдөөнөөс ямар хам сэдвийг олж харж байна вэ?		
Алхам-1. Эрийн сайн Хан Харангуй, Тэнгэрийн хүү Эрхэм хар хоёр хэрхэн тэмцэлдэх болов?	Алхам-2. Хоёр баатрын өрсөлдөөн ямар ёс заншилтай холбоотой вэ? Үүнээс ямар хам сэдвийг тайлбарлах вэ?	

4 дүгээр түвшин: Зохиолд дэвшүүлсэн асуудлын талаар ярихдаа үндэсний хэл, соёл, ёс заншлын үнэт зүйлсийн жишээ, баримт, эшлэл ашиглан сонирхол татаж, сэтгэлд хүрэхээр ярьдаг.

Ажлын хуудас-6.

Зорилго	Зохиолд дэвшүүлсэн асуудлын талаар ярихдаа соёл, ёс заншлын ямар ямар үнэт зүйлсийн жишээ, эшлэл, баримт ашиглан ярьж, бичиж байгааг илрүүлэх	
Дасгал-1. Ёс заншлын ямар ямар үнэт зүйлс байгааг туулийн үйл явдлаас ялган бичээрэй.		
<p>Алхам-1. Туульд Эрдэнийн Чон хүрэн морийг дараах байдлаар дүрсэлсэн байдаг. Юуг юутай адилтган тоочин дүрсэлсэн байна вэ?</p> <p><i>Сойр сайхан дэлтэй</i> <i>Сувсан сайхан сүүлтэй</i> <i>Туулай сайхан зоотой</i> <i>Дугариг сайхан хүзүүтэй</i> <i>Тугал хар нүдтэй</i> <i>Голт сайхан биетэй</i> <i>Холч сайхан цээжтэй</i> <i>Хас эрдэнэ шүдтэй</i> <i>Хайраар мөнгөн уруултай</i> <i>Хар болдот туурайтай</i></p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Алхам-2. “Түрүү морины цол” дахь дүрслэлтэй ижил болоод ялгаатай зүйл нь юу вэ?</p> <p>Заан дөрвөн соёог яралзуулсан Заамал зургаан хүзүүг сунгасан ...Туулай сайхан зоог хотолзуулсан Тураг сайхан биеийг холбилзуулсан Шашир сайхан дэлийг сагсалзуулсан Шанам сайхан сүүлийг самбалзуулсан.</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	
Дасгал-2. Туульд байгаа тооны бэлгэдэлт чанарыг аш татаж тайлбарлаарай.		
<p>Алхам-1. Туульд ямар ямар тоо давтамжтай гарч байна вэ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • • • 	<p>Алхам-2. Тухайн тооны бэлгэдэлт чанар нь юу вэ? Шүлгээс эш татаж тайлбарлана уу.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 	
Дасгал-3. Дараах эшлэлд монголын уламжлалт ямар хэмжүүрийг илэрхийлсэн байна вэ? Ямар учраас гэдгийг тайлбарлаарай.		
100 цагаан тэмээнд Айраг архи ачаад... Ямар учраас	
Наран орох зүгт 99 жилийн тэртээ Тэртээ газарт байдаг Ямар учраас	
...Тэгэхдээ хамгийн наад талд Хонин цагаан чулууг Хоггүй болтол харваад Үхрийн чинээ хар чулууг Үй болтол харвана... Ямар учраас	
...Далан тэмээ ачааг Давхраар нь шиддэг... Ямар учраас	
Дасгал-4. Өндгөн сүй тавих ёслолд цавуу хадаг тавьдгийн учир нь юу вэ?		
.....		

“Монгол аман яруу найраг” бүлэг сэдвийн хүрээнд боловсруулсан оношлох даалгавар

1. “Гэрийн ерөөл”-д “Баруун хойд талын авдрыг нээгээд үзвэл...” гэж яагаад бичсэн бэ? монгол ёс заншилтай холбож тайлбарлана уу.

.....
.....
.....

2. “Эр хүний эдэлж хэрэглэдэг нэгэн зүйлээс

Цаас цавуу

Бийр бэх

Эрээн лимбэ

Эрчтэй гурамсан хуйв

Эрийн зодог шуудаг

Хурдан морины хусуур

Хур сүүлний боолтын хамтаар

Эдгээр зүйл цөм бүрэн юм байнаа” гэсэнд эрийн гэсэн тодотголтой ямар эд хэрэглэлийг тоочсон байна вэ?

.....
.....

3. Эр хүний эдэлж хэрэглэдэг зүйлсээр чухам юуг бэлгэдсэн гэж бодож байна вэ?

.....
.....

4. “Гэрийн ерөөл”-д “Зүүн хойд талын авдрыг нээгээд үзвэл...” гэж яагаад дүрсэлсэн бэ? Монгол ёс заншилтай холбож тайлбарлана уу.

.....
.....
.....

5. Зүүн хойд талын авдарт байгаа

”Хуй хуйгаар торго

Хунз хунзаар цай

Ховд ховдоор цэмбэ” гэсэн зүйлсээр чухам юуг бэлгэдсэн гэж бодож байна вэ?

.....
.....

6. “Гэрийн ерөөл”, “Гэр мялаах үг”-ийн аль алинд нь тагнай гэсэн үг орсон байгаа. Энэ үгийг хэрэглэснээрээ үүд, хаяавч гэдэг гэсэн хэрэгслийн ямар дүр зураг санаанд чинь бууж байна вэ?

.....
.....
.....

7. “Гэрийн ерөөл” болон “Гэр мялаах үг”-т далай цагаан гэсэн дүрслэл юу юуг тодруулах үүрэгтэй орсон байна вэ?

.....
.....

8. *“...Гурван настай Улаадай мэргэн
Задын чулуугаа гарган
Шатсан түймрийг нь унтраажээ”* гэсэн туульд гарч байгаа задын чулууны талаар юу мэдэх вэ?

.....
.....
.....

9. Толь гоо дагиныг туульд:
*“Өнгөрсөн 12 жилийн
Гайг таан хэлдэг
Ирээдүйн 12 жилийн
Гайг угтан айлддаг...
... Үхсэн хүнийг босгодог
Үгүйрсэн хүнийг баяжуулдаг...”* гэж дүрсэлдэг. Тэгвэл энэ туульд Толь гоо дагины ид шидийг харуулсан ямар хэрэг явдал гардаг вэ?

-
-
-

10. Туульд Эрийн сайн Хан Харангуйг *“Эрхийтэнд авталгүй, эгэмтэнд дийлдэлгүй”* гэж дүрсэлсэн байдаг. Түүний ямар шинжийг уран дүрслэлийн ямар аргыг хэрэглэж дүрсэлсэн байна вэ?

.....
.....
.....

11. “Эрийн сайн Хан Харангуй” туульд маш олон морьд дүрслэгддэг. Морьдын хурдан гэдгийг хэрхэн яаж дүрсэлснийг туулиас эшилж бичнэ үү.

-
-

12. Хэрвээ туулиас морьдын дүрийг хасчихвал туулийн үйл явдал хэрхэн өрнөх бол... Утга санаанд ямар өөрчлөлт гарах бол... гэдэг талаас нь таамаглаж, өөрийн үгээр тайлбарлан бичээрэй.

.....
.....
.....
.....
.....

БҮЛЭГ СЭДЭВ: ШҮЛЭГ, НАЙРАГЛАЛ

Агуулгын товч тайлбар: Иргэний яруу найргийн талаар

Яруу найраг:

Хэн хүний мэддэг зүйлийг энгийн нэг өгүүлсэн, үе, мөр, толгой сүүл холбосон үгээр цэцэглэн, тоглосон, магтсан, шүүмжилсэн шүлгэн хэлбэрт бичвэр бүрийг яруу найраг гэж үзэх нь учир дутагдалтай. Яруу найраг бол сэтгэлгээ, шинэ санаа, мэдрэмж, гүн ухаан, эрэлт туршилтын цогцолбор юм.

Иргэний яруу найраг:

Яруу найрагч нь амьдарч буй түүхэн цаг үеийнхээ гэрч нь байж, олны эмзэглэл шаналанг мэдрэн, өөрийн зүрх сэтгэлээр дамжуулан илэрхийлж, хувирган өөрчлөх дуу хоолой нь болж, өөрийн улс үндэстэн хийгээд нийт хүн төрөлхтөнийг ухуулан сэнхрүүлэх үүрэг хариуцлагыг хүлээгч байдаг.

Суралцахуйн үр дүнгийн үнэлгээний шалгуур: Уншсан зохиолын агуулга, дэвшүүлсэн асуудлын талаар мэдэрч, тусгаж авснаа илэрхийлэхдээ үг хэллэг, уран дүрслэл, эшлэл ашиглан сэтгэл татахаар ярьж чаддаг.

2 дугаар түвшин: Уншсан зохиолын агуулга, дэвшүүлсэн асуудлын талаар мэдэрч, тусгаж авснаа илэрхийлэхдээ зохиол дахь үг хэллэгийг ашиглаж ярьдаг

Суурилах зохиол: С.Дулам Хүмүүн бичиг,

О.Дашбалбэр “Өвөг дээдсээсээ бид эх орноо хүлээж авсан”

Ажлын хуудас-7.

Зорилго: Уншсан шүлгийн агуулга, дэвшүүлсэн асуудлын талаар юу ойлгож байгааг илрүүлэх												
Дасгал-1.	“Хүмүүн бичиг”, “Өвөг дээдсээсээ бид эх орноо хүлээж авсан” шүлгийг уншаад, танил бус санагдаж байгаа ямар мэдээлэл байгааг тайлбарлаарай.											
Алхам-1. Үгийн утгыг хам сэдвийн хүрээн дэх тайлбартай нь харгалзуулаарай.												
<ol style="list-style-type: none"> 1. Халуун хошуут мал- 2. Малын данс-..... 3. Арвис ухаан-..... 4. Арван ухаан-..... 5. Нумын хөвч -..... 6. Баринтаг-..... 7. Адал заяа-..... 8. Хөдөс-..... 9. Түйрэн болгох-..... 10. Тэших-..... 	<table border="1"> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> <tr><td>.....</td></tr> </table>	<ol style="list-style-type: none"> A. матируулан тогтоох мушгимал сур B. буддын шашны нууц тарнийн ухаан C. Адуу, хонь D. Судар номыг боох ваадан E. Элдэв хачин, этгээд өвөрмөц F. Малын тоо, толгойн бүртгэл G. Элдсэн нэхий арьс нэлээд хуучирсан нь H. Говь нутгийн шороон шуурга I. Их таван ухаан, бага таван ухаан J. Тэмээний давхиа
.....												
.....												
.....												
.....												
.....												
.....												
.....												
.....												
.....												
.....												
Алхам-2. Ямар ямар зурлагаар нь түүнийг хүн бичиг гэж тодорхойлсон бэ? Шүлэгт үүнийг хэрхэн үзүүлсэн байна вэ?	Алхам-3. “Өвөг дээдсээсээ бид эх орноо хүлээж авсан...” шүлгийн агуулгыг 5 цогцолборт хувааж, цогцолборын гол санааг түлхүүр үгээр илэрхийлээрэй. <ol style="list-style-type: none"> 1. 2. 3. 4. 5. 											

Дасгал-2. Хоёр шүлэгт ямар асуудал дэвшүүлсэн бэ?	
Алхам-1. Өвөг дээдсээсээ хүлээж авсан зүйлд хүмүүн бичиг орох уу? Яагаад?	Алхам-2. “Өвөг дээдсээсээ бид эх орноо хүлээж авсан” шүлгийн аль цогцолбор хүмүүн бичиг хамааралтай вэ? Яагаад тэгж үзэж байгаагаа шүлгээс эш татаж тайлбарлаарай.

3 дугаар түвшин: Зохиолд дэвшүүлсэн асуудал болон тусган хүлээж авсан зүйлийн талаар ярихдаа зохиолын үг хэллэг, уран дүрслэлийг ашиглаж, сонирхолтой, сэтгэлд хүрэхээр ярьдаг/илэрхийлдэг./

Ажлын хуудас-8.

Зорилго: Иргэний яруу найрагт дэвшүүлсэн асуудал болон тусган хүлээж авсан зүйлийн талаар ярьж бичихдээ үг хэллэг, уран дүрслэл ашиглаж, сонирхолтойгоор илэрхийлж байгааг илрүүлэх	
Дасгал-1.	“Хүмүүн бичиг”, “Өвөг дээдсээсээ бид эх орноо хүлээж авсан” шүлгээс түүхийн ямар онцлог хэрэг явдлыг харж байна вэ? Үүнийгээ шүлгээс эш татаж, баримтаар нотолж тайлбарлаарай.
Алхам-1. “Өвөг дээдсээсээ бид эх орноо хүлээж авсан” шүлэгт танил бус ямар хэрэг явдлыг өгүүлсэн байна вэ?	Алхам-2. “Өвөг дээдсээсээ эх орноо хүлээж авсан” шүлэгт <i>“Жижиг зүйл ч эх орон мөн”</i> гэсэн зохиолчийн анхааруулга бүхий санаа байна уу? Шүлгээс эш татаж тайлбарлана уу.
Алхам-3. “Хүмүүн бичиг” шүлэгт монгол бичгийн туулж ирсэн ээдрээтэй хувь заяаг зохиолч хэрхэн дүрсэлсэн байна вэ? • • • •	Алхам-4. “Хүмүүн бичиг” шүлэг дэх <i>“...Догшин өвгөдийн түүхийг хайлсандаа Дорнын өв соёлыг хадгалсандаа Долоон бурхны домгийг хямгадсандаа Дордож буурсан, доройтож буруудсан...”</i> гэсэн эшлэлд шалтгаан үрийн холбоог хэрхэн илэрхийлсэн байна вэ? Ямар үг сонгосноос нь ингэж үзэж байна вэ?
Алхам-5. “Хэл бол тусгаар тогтнол” сэдвээр бичил эх зохиогоорой. Ингэхдээ хоёр шүлгийн соёлын хам сэдвийг анхаарч уншаарай.	

4 дүгээр түвшин. Зохиолд дэвшүүлсэн асуудлын талаар ярьж бичихдээ үндэсний хэл, соёл, ёс заншлын үнэт зүйлсийн жишээ, баримт, эшлэл ашиглан сонирхол татаж, сэтгэлд хүрэхээр илэрхийлдэг.

Хөгжил гэж юу вэ?

Хүн бүр эдийн засаг, нийгэм, соёл, улс төрийн хөгжилд оролцох, хувь нэмэр оруулах, үр шимийг нь хүртэх эрхтэй.

Тогтвортой хөгжил гэж юу вэ?

Хэрвээ ирээдүй хойч үеийнхээ хэрэгцээг хангах чадварыг бууруулахгүйгээр одоогийн хэрэгцээгээ хангаж байвал энэ нь тогтвортой хөгжил юм. Тогтвортой хөгжил нь гурван цагийн хэлхээс.

Тогтвортой хөгжлийн тулгын гурван чулуу: Байгаль, нийгэм, эдийн засаг

Үнэт зүйл: Эх орон, тусгаар тогтнол бол эрхэмлэх үнэт зүйл. Хувь хүний хувьд үнэт зүйл болгон адилгүй боловч монгол хүний хувьд эх орон, тусгаар тогтнол, бичиг соёл гэдэг эрхэмлэх үнэт зүйл мөн.

Ажлын хуудас-9.

Зорилго: Иргэний яруу найрагт дэвшүүлсэн асуудал болон тусган хүлээж авсан зүйлийн талаар ёс заншил, үнэт зүйлсийн жишээ баримт эшлэл авч тайлбарлаж байгааг илрүүлэх	
Дасгал-1.	“Хүмүүн бичиг”, “Өвөг дээдсээсээ бид эх орноо хүлээж авсан” шүлгээс өнөөгийн нийгмийн нөхцөл байдалд ямар дүгнэлт хийж болох вэ?
Алхам-1. “Хүмүүн бичиг” шүлэгт монгол бичгийг хэрхэн амьдчилж тодорхойлсон байна вэ? • • •	Алхам-2. Хоёр шүлгийн дэвшүүлсэн асуудал нь юу вэ? А. Бичиг соёл бол үнэт зүйл мөн гэдгийг өгүүлсэн. В. Түүх бол үнэт зүйл мөн гэдгийг өгүүлсэн. С. Хэл, соёл бол тусгаар тогтнол мөн гэдгийг чухалчилсан. Д. Эр орноо хайрлах нь түүх соёлоо хайрлахаас эхэлнэ гэдгийг уриалсан Е. Түүх соёлоо хайрлах нь тогтвортой хөгжихийн үндэс гэдгийг өгүүлсэн .
Алхам-3. Алхам-2-оос яагаад үүнийг дэвшүүлсэн асуудал гэж үзсэнээ шалтгаан үрийн холбоогоор тайлбарлаж бичээрэй. /Ингэхдээ учраас, улмаас, болохоор, тул, аар ⁴ зэрэг угсруулах холбох үг, бүтээврийг ашиглаарай./	Алхам-4. Алхам-3-ын даалгавар дээр тулгуурлаад хоёр шүлгийн дэвшүүлсэн асуудлыг дараах зурагтай холбох тайлбарлаарай.
Алхам-5. “Өвөг дээдсээсээ хүлээж авсан эх орон шүү Үр ач минь ээ!” гэсэн зохиолчийн үгээр эхлэл юм уу төгсгөл хийж, хэл соёлоо хайрлах талаар асуудал дэвшүүлсэн эх бичээрэй.	

“Монгол аман яруу найраг” бүлэг сэдвийг бүхэлд нь, “Шүлэг, найраглал” бүлэг сэдвийн “Шүлэг” нэгжийн даалгаврыг тус бүр гурван түвшинд боловсрууллаа. Эхний түвшний даалгаврыг хийж гүйцэтгээд өөрийгөө үнэлсний дараа дараагийн түвшний даалгаврыг хийж гүйцэтгэх юм шүү.

“Чингисийн есөн өрлөгтэй өнчин хөвгүүний сэцэлсэн шастир”, “Тэхийн зогсоол” дууль зэрэг зохиолыг задлан шинжлээд эзэмших чадвар нь “Монгол аман яруу найраг” бүлэг сэдэв, “Шүлэг” нэгж хичээлийн эзэмших чадвартай адил тул даалгаврыг түвшингээр биш оношлох даалгавар байдлаар боловсруулж байна.

Агуулгын товч тайлбар: Найраглалын талаар

Найраглал:

Том хэмжээний шүлэглэсэн зохиол. Уянгын найраглал, туульсын найраглал гэж байхаас гадна уянга туульсын хосолмол шинжийг агуулсан найраглал байж болно.

Чингисийн есөн өрлөгтэй өнчин хүүгийн сэцэлсэн шастир найраглал нь туульсын шинжтэй. “Тэхийн зогсоол” дууль нь уянга туульсын шинжтэй. Өөрөөр хэлбэл үйл явдал, баатрын хэрэг явдлыг хүүрнэн өгүүлж байгаагаарай туульсын шинжтэй, гол баатар юм уу, өгүүлэгчийн бодол санаа, сэтгэл хөдлөлийг илэрхийлж, хүн ахуйн харилцаа, зөрчил, жам ёсны асуудлыг тусгаснаараа уянгын шинжтэй байна.

Дууль:

Баатар нь зайлшгүй шаардлагаар байгалийн аюул гамшиг, нийгмийн шударга бус байдал, үлджийлэл, дарангуйллын эсрэг сөрөн босох боловч тэрхүү зорилгоо биелүүлэх бололцоогүй болж, амь насаа алдах, ялагдал хүлээх хэдий ч өөрийн ёс суртахууны өндөр дээд эрмэлзлээрээ ялалт байгуулдаг шинжтэй зохиолыг дууль гэнэ.

Таван өнгө улс:

Галдангийн “Эрдэнийн эрих” зохиолд “Таван өнгө гэдэг нь хар төвөд, шар сартуул, цагаан солонгос, улаан хятад, хөх монгол болой” гэсэн байдаг.

Дөрвөн харь улс:

Төвөд, Сартуул, Солонгос, Хятад улс ажээ.

“Шүлэг, найраглал” бүлэг сэдвийн хүрээнд боловсруулсан оношлох даалгавар

1. Дараах үгийг утгатай нь харгалзуулаарай.

1. Ховшуур	A. Доог, инээдэм хийх
2. Хошоо	B. Ядарч өөөдсөн
3. Өргөдөг морь	C. Элдэв хов зөөж чалчдаг хүн
4. Элэг болгох	D. Зөвлөж хэлэлцсэн үг
5. Барилдсан үг	E. Холбох үг, хэлэх үг

A. 1c,2a,3b,4e,5d

B. 1c,2e,3b,4a,5d

C. 1b,2e,3c,4a,5d

D. 1e,2c,3b,4a,5d

E. 1c,2e,3d,4b,5a

2. “Өшт дайсан лугаа байлдах дор нөхрийн дээд

Үлдэх дайсныг түргэн гүйцэгч

Үл алдагч хавт баатруудын жигүүр

Өсөх залуусын биеийн чимэг болсон... гэсэн дүрслэлд морийг ямар шинжийг илүү товойлгосон байна вэ?

3. “Чингисийн есөн өрлөгтэй өнчин хүүгийн сэцэлсэн шастир” зохиолын түүхийн хам сэдвийг юунаас тодорхойлж болох вэ?
- a)
b)
c)
4. “ Хүн ахтай дээл захтай” гэсэн цэцэн үгтэй ойролцоо утгатай ямар хэллэгийг эхээс олж болох вэ?
-
 -
5. Туульсын найраглалын өгүүлэгдэхүүн бүтцийг хэрэг явдалтай нь харгалзуулаарай.
	A. Бадрангуй цагаан тэнгэрийн хөвгүүн эзэн богд
Бас тэр хөвгүүнийг дэргэдээ суулгаж
Бал рашааны хишгээ өгч
1. Эхлэл	B. Морины шим сүүний дээжийг эрхт тэнгэрт өргөн тахиад их хурим хийв.
2. Зангилаа	C. Чингис хаан Чандага цэцэнд”
Харцага шувууг тэжээж харугана шувуунд тавибал
3. Өрнөл	Харин дээш хальж, хацар зулайд халдах ажгуу... хэмээн хэлэв.
4. Туйл	D. Сорхон шар: Дэлхийн их хурал чуулганд
Умд дарс үгүй бол үтэл цулгуй буюу гэж хэлэв.
5. Тайлал	E. Есөн өрлөгүүд архины талаар маргаж мэтгэлцэв.
6. Төгсгөл	F. Өнчин хүүгийн маргааныг таслах гэж хэлсэн үг нь байдлыг улам
хурцдуулж, Чандага цэцэнтэй маргахад хүрэв.
- A. 1d,2c,3f,4e,5a,6b B. 1c,2d,3b,4a,5e,6f C. 1b,2d,3e,4c,5a,6f
D. 1c,2a,3e,4f,5d,6b E. 1b,2d,3e,4f,5c,6a F. 1a,2f,3b,4c,5e,6d
6. “...Санасан үгийг минь илрүүлдэг бишүү
Сайн муу хоёрыг минь мэдүүлдэг бишүү
Доторх үгсийг минь гаргадаг бишүү
Доор дээр хоёрыг минь ялгадаг бишүү...” гэсэн үгээрээ Чуу мэргэн юу хэлэхийг зорьсон бэ?
-
.....
7. “...Аманд орохдоо алтан шумуул мэт
Амнаас гарахдаа арслан заан боссон мэт
Хэлэнд амсахад хэдгэнэ шумуул мэт
Хэлнээс гарахад хэдэр заан боссон мэт...” гэсэн Боорчийн үг ямар далд утгыг агуулж байна вэ?
-
.....
8. “... Өнчин хөвгүүнд үг бий билүү
Үргэдэг моринд гүйдэл буй билүү

Нугасан мэт жимс цөлмөөсэй чи

Нохой мэт яс булаалдаасай чи...” гэсэн Чандага цэцний үг ямар утгыг агуулж байна вэ?

9. “Тэхийн зогсоол” дуулийн хэрэг явдлыг зааглаж , нэр өгөөрэй.

-
-
-
-
-

10. “Тэхийн зогсоол дууль”-ийн

“...Үзүүр нь гурвалжин үүлэнд шүргэх

Оргил харагдав

Үүрээ манан өндөрт эргэх

Бүргэд харагдав.

Дэргэдэх оргил нь илээд авахаар ойрхон байв

Дээрх тэнгэр нь нүдэнд торохоор үүлгүй байв...” гэсэн эшлэл дэх орчныг хэрхэн төсөөлж байна вэ?

-

11. “Тэхийн зогсоол” дуулиас хэрэг явдлыг тоочин зурагласан дүрслэлийг олж бичээрэй.

.....

.....

.....

.....

12. Дараах эшлэлүүд уянгын зохиолын ямар онцлог шинжийг харуулсан байна вэ? Харгалзуулж бичээрэй.

1. Айлын эмээ янгирыг өрөвдөн нулимс унагаав.
 2. Тэрнээс хойш аав маань нэг л зовууртай болов.
 3. Яахын аргагүй зогсоолдоо зогссон тэх мөн байна.
- А. Сэрэл мэдрэмж
В. Бясалгах үйл явц
С. Дотоод сэтгэлийн уярал догдлол

А. 1a,2b,3c В. 1a,2c,3b С. 1b,2c,3a D. 1c,2a,3b E. 1b,2a,3c

13. Дараах эшлэлийг дүрслэх ур маягтай нь харгалзуулаарай.

Шүлгээс авсан ишлэл	Тохирц	Дүрслэх ур маягийн
1. Өвөлжөөг хүрээлсэн уулсын оргил Бүгд өндөр Өндрийн дундаас Тэхийн зогсол Бүр ч өндөр		А. Хэтрүүлэл
2. Үзүүр нь гурвалжин үүлэнд шүргэх Оргил харагдав		В. Төлөөлөл
3. Мөнгөн оройт уулсын хишгийг Их хүртлээ		С. Ахиулал
4. Нартад түүнийг нь тэхийн зогсоол гэж Нэрлэдэг юм гэнэ лээ		Д. Хүншүүлэл
5. Өнгөрүүлсэн амьдралаа эргэж нэг Хардаг юм гэнэ лээ		Е. Адилтгал

14. Зохиолын хэлбэрийг өөрчлөн богино өгүүллэг бичээрэй. Өгүүлэгч нь аав, хүү, эмээ хэн нь ч байж болно.

.....

.....

.....

.....

.....

.....